

Przekształcenia liniowe

Def. 1. *Przekształceniem liniowym (operatorem liniowym) rzeczywistych przestrzeni liniowych U i V nazywamy dowolną funkcję $L : U \rightarrow V$ spełniającą warunki:*

1. $L(\vec{u} + \vec{v}) = L(\vec{u}) + L(\vec{v})$ dla dowolnych $\vec{u}, \vec{v} \in U$;
2. $L(a\vec{u}) = aL(\vec{u})$ dla dowolnych $\vec{u} \in U$ i $a \in \mathbb{R}$.

Uwaga 1. Warunki 1., 2. można zastąpić jednym warunkiem:

$$L(a\vec{u} + b\vec{v}) = aL(\vec{u}) + bL(\vec{v})$$

dla dowolnych $\vec{u}, \vec{v} \in U$ i $a, b \in \mathbb{R}$.

Twierdzenie 1. *Przekształcenie liniowe $L : U \rightarrow V$ jest określone jednoznacznie przez podanie obrazów wektorów dowolnej bazy przestrzeni U .*

Przykłady z \mathbb{R}^2

Uwaga 2. W dowolnym przekształceniu liniowych wektor zerowy przechodzi w wektor zerowy.

- Symetrie względem osi układu współrzędnych.
- Symetria względem początku układu współrzędnych.
- Symetria względem prostej $y = x$.
- Jednokładność o środku w początku układu współrzędnych i skali k .
- Obrót wokół początku układu współrzędnych o dowolny kąt α .
- Rzuty prostokątne na Ox i Oy .
- Powinowactwo o osi Ox , kierunku Oy i skali k

$$[x, y] \mapsto [x, ky].$$

- Przesunięcie o wektor $[a, b]$ nie jest przekształceniem liniowym.

Macierz przekształcenia liniowego

Def. 2. Niech $B_U = \{\vec{u}_1, \vec{u}_2, \dots, \vec{u}_n\}$ i $B_V = \{\vec{v}_1, \vec{v}_2, \dots, \vec{v}_m\}$ będą bazami przestrzeni liniowych U i V . Macierz przekształcenia liniowego $L : U \rightarrow V$ w bazach B_U i B_V nazywamy macierz $A_{m \times n}$, której kolejnymi kolumnami są współrzędne w bazie B_V wektorów

$$L(\vec{u}_1), L(\vec{u}_2), \dots, L(\vec{u}_n)$$

(czyli obrazów kolejnych wektorów bazy B_U).

Uwaga 3. Najczęściej za B_U i B_V przyjmujemy bazy kanoniczne przestrzeni \mathbb{R}^n i \mathbb{R}^m . Gdy mówimy o macierzy przekształcenia liniowego nie wskazując baz zawsze mamy na myśli bazy kanoniczne.

Uwaga 4. Dla dowolnej macierzy $A = A_{m \times n}$ istnieje przekształcenie liniowe $L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ o macierzy A w bazach kanonicznych (lub dowolnych innych bazach).

Twierdzenie 2 (O postaci przekształcenia liniowego). *Niech $A = A_{m \times n}$ będzie macierzą przekształcenia liniowego $L : U \rightarrow V$ w bazach B_U, B_V i niech*

$$x = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} \quad \text{i} \quad y = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \vdots \\ y_m \end{bmatrix}$$

będą odpowiednio macierzami współrzędnych wektorów \vec{u} i $L(\vec{u})$ w tych bazach. Wówczas

$$y = Ax.$$

Uwaga 5. Składaniu przekształceń liniowych odpowiada mnożenie ich macierzy. Dokładniej jeśli A jest macierzą przekształcenia $L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ i B jest macierzą przekształcenia $K : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^k$, to $B \cdot A$ jest macierzą złożenia $K \circ L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^k$.

Przykłady macierzy przekształceń liniowych przestrzeni \mathbb{R}^2

- Symetrie względem osi Ox i Oy : $\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix}$ i $\begin{bmatrix} -1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$.
- Symetria względem $(0,0)$: $-J = \begin{bmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix}$.
- Jednokładność o środku $(0,0)$ i skali k : $\begin{bmatrix} k & 0 \\ 0 & k \end{bmatrix}$;
- Powinowactwo o osi Ox , kierunku Oy i skali k : $\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & k \end{bmatrix}$;
- Symetria względem prostej $y = x$: $\begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix}$;
- Obrót o kąt α wokół początku układu współrzędnych: $\begin{bmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{bmatrix}$.
- Rzuty prostokątne na osie Ox i Oy $\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix}$ i $\begin{bmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix}$.

Jądro i obraz przekształcenia liniowego

Def. 3. Jądrem przekształcenia liniowego $L : U \rightarrow V$ nazywamy zbiór $\text{Ker}L$ określony wzorem:

$$\text{Ker}L = \{\vec{u} \in U : L(\vec{u}) = \vec{0}\}.$$

Def. 4. Obrazem przekształcenia liniowego $L : U \rightarrow V$ nazywamy zbiór $\text{Im}L$ określony wzorem:

$$\text{Im}L = \{L(\vec{u}) : \vec{u} \in U\},$$

czyli zbiór takich wektorów \vec{v} przestrzeni V , które są obrazami wektorów przestrzeni U w przekształceniu L .

Twierdzenie 3. Jądro przekształcenia liniowego $L : U \rightarrow V$ jest podprzestrzenią przestrzeni U , a jego obraz podprzestrzenią przestrzeni V .

Def. 5. Przestrzenią zerową (ang. *nullspace*) dowolnej macierzy $A \in M_{m \times n}$ nazywamy zbiór wszystkich takich wektorów $x \in \mathbb{R}^n$, że $Ax = 0$.

Fakt 4. Dla dowolnej macierzy $A \in M_{m \times n}$ przekształcenie

$$L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m; \quad x \mapsto Ax$$

jest liniowe oraz:

1. $\text{Ker}L$ jest przestrzenią zerową macierzy A ,
2. $\text{Im}L$ jest przestrzenią kolumn macierzy A .

Przykłady

- Jądro obrotu wokół początku układu współrzędnych o dowolny kąt α składa się tylko z wektora zerowego, a jego obrazem jest cała płaszczyzna.
- Jądrem rzutu na Ox w \mathbb{R}^2 jest Oy , czyli $\text{lin}\{[0, 1]\}$, a obrazem Ox , czyli $\text{lin}\{[1, 0]\}$.
- Dla przekształcenia $L : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3; [x, y, z] \mapsto [x, y, 0]$ $\text{Ker}L = \text{lin}\{[0, 0, 1]\}$, $\text{Im}L = \text{lin}\{[1, 0, 0], [0, 1, 0]\}$ Jest to rzut na płaszczyznę xOy w kierunku Oz .
- Dla przekształcenia $L : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}; [x, y, z] \mapsto x - y + z$; jądrem jest płaszczyzna o równaniu $x - y + z = 0$, a obrazem cała przestrzeń \mathbb{R} .
- Wyznaczyć jądra i obrazy przekształceń:
 1. $L : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^3; [x, y] \mapsto [x + y, 2x - y, y]$;
 2. $L : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3; [x, y, z] \mapsto [x + y - 2z, 2x + 3y + z, x - 7z]$;
 3. $L : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^4; [x, y, z] \mapsto [x + 2y + 3z, y + 2z, -x + z, y + 2z]$.

Algorytm wyznaczania jądra i obrazu

Jądro i bazę obrazu przekształcenia liniowego o macierzy $A \in \mathbf{M}_{m \times n}$ można znaleźć następująco metodą eliminacji Gaussa:

1. Tworzymy podwójną macierz $[\mathcal{I}_n | A^T]$.
2. Za pomocą operacji elementarnych na wierszach podwójnej macierzy sprowadzamy A^T do postaci schodkowej.
3. Niezerowe wiersze przekształconej macierzy A^T tworzą bazę obrazu.
4. Wiersze przekształconej macierzy \mathcal{I}_n stojące przed wierszami zerowymi przekształconej macierzy A^T tworzą bazę jądra.

Twierdzenie 5. Niech $L : U \rightarrow V$ będzie dowolnym przekształceniem liniowym przestrzeni U w dowolną przestrzeń V . Wówczas wymiar przestrzeni U jest równy sumie wymiarów jądra i obrazu przekształcenia L .

$$\dim(U) = \dim(\text{Ker}L) + \dim(\text{Im}L).$$

Izomorfizmy liniowe

Def. 6. Wzajemnie jednoznaczne przekształcenie $L : U \rightarrow V$ nazywamy *izomorfizmem*. Przestrzenie liniowe U i V nazywamy *izomorficznymi*, gdy istnieje izomorfizm $L : U \rightarrow V$.

Wn. 1. Jeśli $L : U \rightarrow V$ jest izomorfizmem, to

1. $\text{Ker}L = \{\vec{0}\}$, gdzie $\vec{0}$ jest wektorem zerowym przestrzeni U ;
2. $\text{Im}L = V$;
3. $\dim U = \dim V$;
4. Jeśli U i V są skończenie wymiarowe, to macierz przekształcenia L w dowolnych bazach jest nieosobliwa.

Przykład 1. Przestrzeń liniowa $\mathbf{M}_{m \times n}$ jest izomorficzna z przestrzenią wektorową $\mathbb{R}^{m \cdot n}$.

Endomorfizmy i automorfizmy liniowe

Def. 7. 1. Dowolne przekształcenie liniowe $L : V \rightarrow V$ przestrzeni liniowej w siebie nazywamy *endomorfizmem*.

2. Dowolny endomorfizm, który jest izomorfizmem (czyli przekształceniem wzajemnie jednoznaczny) nazywamy *automorfizmem liniowym*.

Wn. 2. Macierz endomorfizmu przestrzeni \mathbb{R}^n jest macierzą kwadratową stopnia n .

Wn. 3. Macierz dowolnego automorfizmu liniowego $L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ jest nieosobliwa, $\text{Ker}L = \{\vec{0}\}$, $\dim(\text{Im}L) = n$.

Podprzestrzenie niezmiennicze endomorfizmów

Def. 8. 1. Podprzestrzeń W przestrzeni V nazywamy podprzestrzenią *niezmienniczą endomorfizmu* L przestrzeni V , gdy

$$L(W) \subset W.$$

2. Liczbę λ nazywamy *wartością własną endomorfizmu* L , gdy istnieje niezerowy wektor $\vec{v} \in V$ taki, że

$$L(\vec{v}) = \lambda\vec{v}.$$

3. Każdy niezerowy wektor \vec{v} spełniający powyższą równość nazywamy *wektorem własnym odpowiadającym wartości własnej* λ .

Przykłady

1. Rzut na Ox ma dwie wartości własne $\lambda_1 = 1$ i $\lambda_2 = 0$. Wartości własnej λ_1 odpowiadają wektory własne z $\text{lin}\{[1, 0]\}$, a wartości własnej λ_2 wektory z $\text{lin}\{[0, 1]\}$.
2. Symetria względem Ox ma wartości własne $1, -1$. Wartości własnej 1 odpowiadają wektory własne z $\text{lin}\{[1, 0]\}$, a wartości własnej -1 wektory z $\text{lin}\{[0, 1]\}$.
3. Symetria względem prostej $y = x$ ma te same wartości własne, co symetria względem Ox , ale odpowiadają im wektory własne $[1, 1]$ i $[1, -1]$.
4. Powinowactwo o osi Ox , kierunku Oy i skali k ma wartości własne 1 i k . Odpowiadają im wektory własne $[1, 0]$ i $[0, 1]$.
5. Jednokładność o skali k ma podwójną wartość własną k . Każdy niezerowy wektor płaszczyzny \mathbb{R}^2 jest jej wektorem własnym.
6. Obrót o kąt $\alpha \neq 0, \pi$ nie ma wartości i wektorów własnych.
7. Rzut na xOy w kierunku Oz ma podwójną wartość własną 1 i wartość własną 0 .

Twierdzenie 6. 1. Zbiór $W_\lambda := \{\vec{v} \in V : L(\vec{v}) = \lambda\vec{v}\}$ wszystkich wektorów własnych endomorfizmu L odpowiadających ustalonej wartości własnej λ jest podprzestrzenią niezmienniczą.

2. Jeśli A jest macierzą endomorfizmu L , to λ jest jego wartością własną wtedy i tylko wtedy, gdy

$$\det(A - \lambda I) = 0;$$

3. W_λ jest przestrzenią zerową macierzy $A - \lambda I$.

Def. 9. Wielomian $w(\lambda) = \det(A - \lambda I)$ nazywamy *wielomianem charakterystycznym* endomorfizmu L , równanie $\det(A - \lambda I) = 0$ jego *równaniem charakterystycznym*.

Uwaga 6. Pojęcia równania charakterystycznego oraz wartości i wektorów własnych przenosimy z endomorfizmów na macierze.

- Równanie $\det(A - \lambda I) = 0$ nazywamy *równaniem charakterystycznym macierzy A* .
- Pierwiastki równania charakterystycznego macierzy A nazywamy jej *wartościami własnymi*.

- Dowolny niezerowy wektor $x = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix}$ spełniający równanie $Ax = \lambda x$ nazywamy *wektorem własnym odpowiadającym wartości własnej λ* .

Def. 10. Zbiór wszystkich wartości własnych macierzy nazywamy jej *widmem (spektrum)*.

Twierdzenie 7. 1. *Wektory własne odpowiadające różnym wartościom własnym są liniowo niezależne.*

2. *Jeżeli endomorfizm liniowy $L : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ ma n różnych wartości własnych, to odpowiadające im wektory własne tworzą bazę przestrzeni \mathbb{R}^n .*
3. *Macierz endomorfizmu liniowego w bazie jej wektorów własnych ma postać diagonalną:*

$$\Lambda = \begin{bmatrix} \lambda_1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \lambda_2 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & \lambda_n \end{bmatrix}$$

gdzie $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$ są wartościami własnymi, którym odpowiadają kolejne wektory bazy wektorów własnych.

Zastosowanie iloczynu wektorowego do wyznaczania wektorów własnych

Jeśli macierz kwadratowa A stopnia 3 ma jednowymiarową podprzestrzeń niezmienniczą W_λ , to macierz $A - \lambda I$ ma rząd równy 2 i po wykreśleniu jednego z wierszy redukuje się do postaci $\begin{bmatrix} a_1 & a_2 & a_3 \\ b_1 & b_2 & b_3 \end{bmatrix}$. Wektor własny odpowiadający

wartości własnej λ można wtedy wyznaczyć ze wzoru: $\left[\begin{array}{cc|c} a_2 & a_3 & \\ b_2 & b_3 & \end{array} \right] - \left[\begin{array}{cc|c} a_1 & a_3 & \\ b_1 & b_3 & \end{array} \right] + \left[\begin{array}{cc|c} a_1 & a_2 & \\ b_1 & b_2 & \end{array} \right]^T = \begin{bmatrix} i & j & k \\ a_1 & a_2 & a_3 \\ b_1 & b_2 & b_3 \end{bmatrix}$, gdzie i, j, k są wektorami bazy kanonicznej.

Uwaga 7. Tak określony wektor nazywa się *iloczynem wektorowym* wektorów $a = [a_1, a_2, a_3]^T$ i $b = [b_1, b_2, b_3]^T$.

Przykłady

1. Wyznaczyć wartości własne i odpowiadające im podprzestrzenie wektorów własnych podanych endomorfizmów:

a) $L : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$; $[x, y] \mapsto [x + y, y]$. Przekształcenie to nazywamy *ścięciem* o osi Ox .

b) $L : \mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3$; $[x, y, z] \mapsto [2x + 3y + z, y + z, 2z]$.

2. Wyznaczyć wartości i wektory własne podanych macierzy:

a) $\begin{bmatrix} 4 & 2 & 3 \\ 0 & -1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$;

b) $\begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 3 \end{bmatrix}$;

b) $\begin{bmatrix} a & 1 & 0 \\ 0 & a & 1 \\ 0 & 0 & a \end{bmatrix}$ (taką macierz nazywamy *klatką Jordana*).

Zmiana bazy

Przykład 2. Wektor $x = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix}$ zapisać jako kombinację wektorów $b_1 = \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$, $b_2 = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix}$ i $b_3 = \begin{bmatrix} 1 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}$, czyli znaleźć taki wektor $x' = \begin{bmatrix} x'_1 \\ x'_2 \\ x'_3 \end{bmatrix}$, że $x = x'_1 b_1 + x'_2 b_2 + x'_3 b_3$.

Def. 11. *Macierzą przejścia z bazy kanonicznej do bazy $\mathcal{B} = \{b_1, b_2, \dots, b_n\}$ przestrzeni liniowej \mathbb{R}^n nazywamy macierz, której kolumnami są współrzędne w bazie kanonicznej kolejnych wektorów bazy \mathcal{B} .*

Uwaga 8. W Def.11 bazę kanoniczną można zastąpić dowolną inną bazą.

Uwaga 9. Macierz przejścia z bazy kanonicznej do bazy \mathcal{B} jest macierzą w bazie kanonicznej automorfizmu liniowego przeprowadzającego bazę kanoniczną w bazę \mathcal{B} .

Twierdzenie 8. *Jeśli P jest macierzą przejścia z bazy kanonicznej do bazy \mathcal{B} ,*

$$a \ x = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix}, \quad x' = \begin{bmatrix} x'_1 \\ x'_2 \\ \vdots \\ x'_n \end{bmatrix} \quad \text{wektorami współrzędnych dowolnego wektora w}$$

bazie kanonicznej i odpowiednio w bazie \mathcal{B} , to

$$x' = P^{-1}x \quad (x = Px').$$

Twierdzenie 9. Jeżeli P jest macierzą przejścia z bazy kanonicznej do bazy \mathcal{B} , A macierzą endomorfizmu L w bazie kanonicznej, a A' jego macierzą w bazie \mathcal{B} , to $A' = P^{-1}AP$.

Def. 12 (Macierze podobne). Niech A, B będą macierzami kwadratowymi stopnia n . Mówimy, że macierz B jest podobna do macierzy A , gdy istnieje macierz nieosobliwa P taka, że $B = P^{-1}AP$.

Fakt 10. Relacja podobieństwa macierzy jest relacją równoważności.

Wn. 4. Macierze A, A' są podobne wtedy i tylko wtedy, gdy są macierzami tego samego endomorfizmu w pewnych bazach.

Fakt 11. Macierze podobne mają te same wyznaczniki, równania charakterystyczne i wartości własne.

Macierze diagonalizowalne, rozkład $A = P\Lambda P^{-1}$

Def. 13. Macierz podobną do macierzy diagonalnej nazywamy macierzą diagonalizowalną.

Twierdzenie 12. Macierz kwadratowa jest diagonalizowalna wtedy i tylko wtedy, gdy ma bazę wektorów własnych.

Wn. 5. Macierz która ma bazę wektorów własnych ma rozkład

$$A = P\Lambda P^{-1},$$

gdzie P jest macierzą przejścia z bazy kanonicznej do bazy wektorów własnych, a Λ jest macierzą diagonalną, której przekątną tworzą wartości własne macierzy A ,brane w tej samej kolejności, co odpowiadające im wektory własne, czyli kolumny macierzy P .

Przykłady: 1. 1. Wyznaczyć współrzędne wektora $[5, 7]$ w bazie $\mathcal{B} = \{[2, 1], [3, 2]\}$,

wyznaczyć macierz powinowactwa $L : [x, y] \mapsto [x, 2y]$ w tej bazie. Czy otrzymana macierz jest diagonalizowalna?

2. Sprawdzić, czy macierz ścięcia $L : [x, y] \mapsto [x, x + y]$ jest diagonalizowalna.

3. Endomorfizm liniowy ma w bazie kanonicznej macierz $A = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 0 & 3 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}$.

Wyznaczyć jego macierz w bazie $\{[1, 0, 0], [1, 1, 0], [1, 1, 1]\}$.

4. Wyznaczyć rozkład $A = P\Lambda P^{-1}$ dla macierzy $A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 3 \end{bmatrix}$.

Ślad macierzy

Def. 14. Śladem macierzy kwadratowej nazywamy sumę jej wyrazów głównej przekątnej. Ślad macierzy A oznaczamy $\text{tr}(A)$. Stosuje się też oznaczenia $\text{Tr}(A)$ i $\text{trace}(A)$.

Twierdzenie 13. 1. $\text{tr}(A + B) = \text{tr}(A) + \text{tr}(B)$;

2. $\text{tr}(rA) = r\text{tr}(A)$;

3. $\text{tr}(AB) = \text{tr}(BA)$.

Wn. 6. 1. Macierze podobne mają jednakowe ślady.

2. Ślad macierzy diagonalizowalnej jest sumą jej wartości własnych (branych z krotnościami).

Potęga macierzy diagonalizowalnej

Twierdzenie 14. Niech A będzie macierzą kwadratową stopnia n o wartościach własnych $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$ i odpowiadających im wektorach własnych v_1, v_2, \dots, v_n , które tworzą bazę przestrzeni \mathbb{R}^n . Wówczas dla dowolnego $k \in \mathbb{N}$:

$$A^k = S \cdot \begin{bmatrix} \lambda_1^k & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \lambda_2^k & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & \lambda_n^k \end{bmatrix} \cdot S^{-1},$$

gdzie S jest macierzą przejścia z bazy kanonicznej do bazy wektorów własnych.

Przykład 3. Obliczyć: $\begin{bmatrix} 0,8 & 0,3 \\ 0,2 & 0,7 \end{bmatrix}^{21}$.